

JÁRHATATLAN UTAK

*„Aki mindenhol Engem és mindent
Bennem lát, számára Én sohasem
veszek el, s ő sem vész el szá-
momra soha.” (?)*

Bhagavad-gītā

BENCSIK GÁBOR

Tudod, a szerencsétlen véletlenek számítóan hidegen, szinte alattomosan, de végül is nem tudtunk nélkül rázzák meg életünk törekeny virágkelyhét, az idő múlásával újra- és újraismételve a véres merényletet, mindaddig, amíg csak a szirmok maradnak, majd csupasz váz, melyben a szív ugyan ver, de a szemek már nem tudnak rácsodálkozni a világra. Áldatlan állapot ez: belső határaink elvesztése, gyökértelenség, az ősi titkok visszavonhatatlan feledése. De hát a véletlenek lehetnek szerencsések is: rejtélyes lángok, remélt fordulatok, teljesületlen kívánságok, amelyekből nemcsak a kézzelfogható dolgok sokszorozzák biztonságunkat, hanem a láthatatlankok is, a körülírhatatlanok, melyekkel megérinthetjük önmagunkat, közelebb kerülhetünk az időtlenséghez.

Hogy számomra az a felejthetetlen este szerencsés vagy épp szerencsétlen fordulat volt, még ma sem tudom megítélni.

Szerettem a kolostorban. A korai fölkelés zsongó mámorát, a tompa izgalmakat, a szigorúságot és a mellette szükségszerűen tenyésző csínytevéseket, az ebédeket, a folyosók hideg csendjét, az imákat és természetesen a kiválasztottság csalóka érzését. Persze hivatásom valódi lényegéről kezdetben nem sokat tudtam; valahová tartoztam, és ez elég volt.

Szombat este ott térdeltem a kolostor hideg folyosójának végében, félhomályban, és a Szűz Mária-szobor előtt imádkoztam. Nem volt az imádság, hiszen gondolataim a növendékek körül jártak, akik csendben kanalazzák a forró levest az ebédlőben, nem néznek fel fatányérjaikból, minden figyelmüket a vacsorának szentelik, és talán egy kis szánakozással gondolkodnak rám, a soros imádkozóra a folyosó végén.

De azért nem voltam szomorú, mert szerettem a szobor előtt összetett kézzel a szent szavakat suttozni, felnézni rá, a szépséges asszonyra, a tisztára, aki anyámra emlékeztetett. És míg a kövezet kemény hidegsége szorí-

totta térdem és csontjaim, addig ő megvédett, meghallgatott, és gyermekemeg kívánságaimat magasabb körökhöz továbbította.

Amint felemeltem a fejem, az oldalsó ablakon kipillantottam az udvarra, és láttam, hogy megnyílik a kolostor nagy kapuja. Egy alacsony növésű, bajszos ember lépett az esőtől áztatott kisútra, vezetve egy fiút, akinek hosszú, fekete haja hátul farokba volt fogva, és aki szemmel láthatólag sántított. Megindultak a csúszós, a kerttől magasabban fekvő, árokkal övezett úton. Ugyanakkor megpillantottam főpapunkat, aki az ebédlő díszes bejáratánál állt karját széttárva; széles mosollyal várta a vendégeket. Nyakában csillogott a kereszt. A vendégek pedig közeledtek: a férfi gyorsan lépdelt, és a fiú, bicegve, nem tudta őt követni; igyekezetében mindjobban az utacska széle felé csúszott, maga mögött hagyva a furcsa lábnyomokat: a jobb mindennapi, a bal viszont mélyebben a földbe süllyedve.

Szemem sarkából rájuk figyeltem, és közben halkán suttogtam az imát: ...Ábrahám, Izsák és Jákob leánya, Boldogságos Szűz Mária!... Lélekben elvándorolok hozzád Názáretbe, s ott egy alacsony házikóban talállak Téged, csendes áhitat és elmélkedésben... a sánta fiú egészen az út szélére került, a jobbal befelé tartott, a bal viszont állandóan oldalra csúszott... s bámulom szűzi tisztaságodat, alázatosságodat és a megelégedésedet s egy nemes léleknek fellegtelen békéjét. Mily boldog vagy te minden alázatosságod és szegénységed mellett; miután malasztal vagy teljes s az Úr Isten van veled. Örvendj! A fölséges Isten szemével tekint reád, mint választott szolgájára... ekkor már egészen az ablakhoz hajoltam, leheletemtől bepárásodott az üveg, így elmosódva láttam a fiú lassú csúszását... nyeltem egyet... a Szentlélek reád ömleszti minden áldását, s a szent angyalok vigadoznak, szemlélvén fenséges erényeidet... Neked azon szép előnyöd van Évának minden leányai felett, hogy valamint a mennyországban... le fog csúszni... dicsőítsenek minden mennyi szellemek, úgy a földön is magasztalni fognak minden nemzetségek... a férfi hátrafordult, sürgetően rápillantott a fiúra, hogy siessen már, s az kétségbeesetten próbált előrébb jutni... fogadd szívünkől fakadt üdvözetünket és szerencsekívánatainkat a legnagyobb és legfőbb méltóságodhoz, mellyel ki lettél tüntetve... a fiú bal lába nagyot csúszott, az egyensúly felborult... mert az Isten fiának anyjául választattál. Légy üdvözölve, oh áldott szent Szűz, most és örökkön örökké... A fiú az árokba fordult.

Gondolhatod; aznap este nehezen fogadtam álmot az ágyamba, ideges, ingerült voltam, magam se tudván, miért. Amíg a többiek halkán vihorásztak a takaró alatt, megtárgyalták a sáros csuhájú, bicegő, új papnövendék riadt viselkedését, én a megérkezésre gondoltam, a tehetetlen mozdulatra, és valami megmagyarázhatatlantól félve eszelősen ismételtettem az idézetet a takaróm szélébe, egészen addig, amíg az csupa nyál nem lett:

„Az Isten nem adhatta nagyobb bizonyítékát szeretetének, mellyel hozzánk viseltetik, annál, hogy emberré lett.”

Amilyen indokolatlanul hiszünk a természet s természetünk ősi szelídségében, amilyen reménytelen igénnyel a teljességre építjük nap mint nap leomló gondolati világunk falait, olyképp szinte tárgyaltan bizalommal vonzódtunk, a legfiatalabb növendéktől a legidősebbig, ahhoz a méretre jelentéktelen olajfestményhez, amely a közös tanulószoba falán lógott, közvetlenül a fekete cserépkályha mellett. A képet, mint már mondtam, érthetetlen közszeretet és tisztelet vette körül, és mindenki egy kicsit szentképnek hitte, ismeretlen eredetűnek, jelentőségtől terhes orákulumnak.

A kép a fiatal Józsefet ábrázolta, amint meztelen felsőtesttel ül a kút kaváján, és kissé réveteg, talán elmélyült szemekkel nézi a holdat.

Bármikor rápillantottunk, máris kellemetlen borzongás futott végig tagjainkon, a kép továbbmozdult bennünk: már láttuk Jákobot, a Név ismerőjét, amint lassan közeleg, és közben keményen megdorgálja fiát a szokatlan élvezetért, majd megbocsátóan magához öleli. És láttuk az ifjút Ráchel csodálatos ruhájában, láttuk az álmodozó Józsefet, aki elmeséli testvéreinek legintímebb vágyait Istenről, a tökéletességről, kiválasztottságáról, melynek élvezőjévé akar válni. És láttuk, amint a sötét, visító patkányokkal teli, nedves kútban, ahová irigy testvérei vezették, éri el a tudást: Isten nemcsak az övé, nem kisajátítható, mindenkié, mert nem benne van Ő, hanem ő lélegzik Benne.

De nemcsak emiatt szerettük a festményt, a finom pasztellszíneket, hanem inkább valami alaktalan misztérium miatt, amit a kép erősen árasztott vékony rétegeiből, valami miatt, ami ősi titok lehetett, megnyugvást adó, megtisztító, és amiről később már oly sok jelzővel beszélhattünk; Örömtelen, Független, Jelenlevő, Időtlen, Egész, Megvalósuló, Anyagtalan, Változatlan, Tökéletes, Mozdulatlan.

Négy óra felé dugtam be kopaszra nyírt fejem a terem ajtaján, hogy megnézzem: az asztalon van-e az imakönyvem. Akkor láttam meg a Sántát, amint nyugodtan odamegy a képhez, nézi egy ideig, majd kapkodó igyekezettel leakasztja a szögről, ügyetlenül ruhája alá rejt, és elindul kifelé. A falhoz lapultam, és így elkerültem a találkozást. Nemsokára teljesítettem júdási köteleiségem.

Még aznap este megtalálták nála a képet, otthoni kacatjai között őrizgette, és mikor felelősségre vonták, örjöngeni kezdett, dobálta magát, szitkozódott, és követelte, hogy adják vissza a festményt, ahogy ő mondta: „Adjátok vissza a Rejtelmet, összetöröm, ha az enyém nem lehet, másé se legyen!” Társaimban felháborodás gyúlt ki, és megvallom, bennem is: hogy-hogy ő, hogy-hogy neki, miért csak ő birtokolja, miért csak ő legyen részese a rejtelmesnek?

Ezek voltak az elkülönülés és kiközösítés első hajtásai, a gyűlölet magvai, amely mögött valami jogos félelem és irigység lapult, hisz mindenki érezte: a Sánta valóban közelebb áll a képhez, valóban többet tud róla, és minden bizonnyal több joga van hozzá. De ezt senki sem mondta ki, és mindenki meglegedetten vette tudomásul a büntetést: egy hét elzárás két-napi koplalással.

A harmadik napon én vittem be a Sántának a szegényes reggelit. Benn koromsötét volt és bűdös. A kamra kövezete nedves, dohos szagot árasztott, és mintha patkányok motoszkálását hallottam volna a sarokból. Gyertyát gyújtottam. Törökülésben ült, háttal nekem, látszólag nyugodtan. Azt vártam, hogy ráront a tányérra, de ő meg sem mozdult. Valami retentő ingerlőt, visszataszítót éreztem viselkedésében, és utálattal a kolostorban legnagyobb sértésnek számító vádat sziszegtem háta közepébe:

– Tán azért loptad el a képet, mert a szépséges József megmozgatta kushadó, ferde ösztöneidet?

Nem válaszolt. Nem tartotta érdemesnek egy ilyen övön aluli ütésre válaszolni, vagy épp gyengéjén találta a kérdés? Nem tudom.

– Nem vagy éhes? – provokáltam tovább.

Ekkor felállt, megfordult, és kicsit imbolyogva elindult felém. Egészen közel jött, és villogó, tágra nyílt, szinte örült szemeit rám meresztette, a kezével hadonászni kezdett, és ordított:

– Ti mind ostobák vagytok, nem tudtok semmit. Nem érdemlitek meg a Rejtelmest, nem ismeritek a szentírás lényegét, elvesztek a jelképek felszínén, még azt sem értitek, hogy a koplalás csak segít nekem törekvésemben.

Megfordult, szaporán bicegni kezdett a nedves kamrában, a patkánylyukakat elkerülve, majd kissé lecsillapodva megállt. Hozzátette:

– Legalábbis segítenie kellene. Arra mindenesetre jó volt ez a két nap, hogy megértsem: ha nem is érdemlitek meg a Rejtelmest, nekem még sincs jogom azt eltulajdonítani előletek. A tiétek is. Talán segítségetekre is lesz, ha majd megvilágosodnak előttek az összefüggések.

*

Abban az évben, amikor a király a városunk melletti erdőben hosszú, hajtók százainak hangjától terhes és mégis eredménytelen vadászaton bizonyítgatta hatalmának sokrétűségét, a fekete halál, a pestis már belopózott a város szűk utcáiba is, és kötelességtudóan gyűjtötte be a tartozásokat, egyenlítette ki a Mérleget, hagyott síri csendet maga után, melyből semmi új készítés nem fakadt, csak fájdalom és pusztulás.

A csapás feltehetőleg keletről tört a gyanútlan polgárokra, minden bizonnyal átutazó kereskedők hozták magukkal, kik később megfizettek

minden elhallgatott adósságukért, de sajnos önző módon magukkal hurcolva a halálba számtalan szorgos embert városunkból, akik magukat és közösségüket művelnek, keresztényi erkölcsben élenjáróknak tartva tehetetlenül, lesújtva álltak az elharapózó dögvész és a vele karöltve fellobbanó fanatizmus, mágia tüzével szemben.

Az unicornis üldözésének az éve volt ez, a monda nyomán, mely szerint az egyetlen elixír a döghalál ellen az unicornis szarvából őrlt fehér por, melyet vörösborral egyetemben kell fogyasztani. Az egyszarvú ugyan nem létezett, de ez nem gátolt sokakat abban, hogy csoportos vadászatokat szervezzenek elejtésére, heroikus kivonulással a városból, és szégyenteljes, zsákmány nélküli visszatéréssel oda.

A népet nemcsak a pestis aggasztotta, hanem a rossz termés is, amely éhínséggel fenyegetett, és amelynek hatását a kolostorban is megéreztük. Azon az őszen érkezett a városba, vásárosokkal együtt egy indiai aszkéta, akit később csak a „keleti bölcs” néven emlegettek a suttagó öregasszonyok. Egy hétig maradtak a vásárosok, és furcsamód akkor harapózott el legjobban a kór. A családapák kétségbeesetten keresték a kiutat, a menekülést, az emberek legtöbbször, kik a várost a legkulturáltabb, legkeresztényibb helynek tartották Európában és épp europizmusukra voltak büszkéek, most indokolatlan babonákba keveredtek, démonokhoz imádkoztak, titkos áldozatokat mutattak be, sötét praktikákat alkalmaztak, csak hogy elűzzék a bajt. Gyógyulást és megelőzést kerestek, de mindenekelőtt okot és bűnöst, felelőst a történetekért, akinek elpusztításával visszahúzódik minden csapás, a betegek felépülnek, megindul az élet, és a következő év őszére már bő termés integet feljűk a földekről.

És megtalálták a bűnöst, gondolhatod, nem volt nehéz. Gyermeteg és mégis gyanakvó fantáziájuk szárnyra kapva a szaftos pletykáktól, igen hamar, nagy elégteliséggel állapodott meg az indiai jöttmenten, aki egy kihalt házban húzódott meg, esténként elvégezte lelkigyakorlatait, rendszeresen tisztálkodott, olvasott, és bár tudta a nyelvet, igencsak keveset beszélt, azt is mosolyogva tette. A vész egy-két nap alatt tornyosult a feje fölé, csendesen torlódott, halmozódott a vad indulat, megtorlászvágy, véréhség. A tragédiát egy jelentéktelen dolog robbantotta ki, nevezetesen az, hogy az indiai a szomszédok által felajánlott, levesben főtt tehénhúst határozottan visszautasította, sőt „neveletlen” módon arra kérte a keresztény társaságot, hogy hagyják magára, meditatálni szeretne.

Ez a démoni kijelentés elég volt az utcán lomhán, vészjóslóan gyűrűző tömeg elszabadítására, akik halálfélelmüket és fájalmukat ordítózásba fojtva berontottak az omladozó házba, megkötözték a rémült, magyarázkodó indiait, és kivonszolták az utcára, majd a főtérrre. Ott meztelenre vetkőztették, ruháit nagy tűzben elégették, és végül minden teketóriázás nél-

kül a tíz évvel ezelőtt ültetett és sokat ápolgatott indiai fügefá, a banjanfa ágaira felakasztották. Amikor a csuklyás ember, foglalkozására nézve hivatásos bakó, kiugrott az „elitált” lábai alól, a tömeg üdvívalgásban tört ki. Ekkor értünk mi le, a Sánta és én, a városba, egy járókelővel elbeszéltettük az eseményeket, aki lelkes kielégültséggel magyarázta el az esetet, és sutogva hozzátette: amikor a fügefá alá vezettük, az indiai elcsodálkozott, és megszólalt: sikerült megszabadulnom a banjanfa ágaitól, és most mégis rajta halok meg.

A Sánta rendkívül idegessé vált, és az ünneplő tömegben csakhamar el is vesztettem.

Nem sokáig időztem a városban, amely fölött a rengeteg tűzrakástól kiterjedt, csúnya, szürkésfekete füstfelhő komorkodott baljóslatúan; igyekeztem vacsorára visszaérni a kolostorba, bár sejtven, hogy az akasztott indiai látványa után valami felfordult bennem: nemcsak a nyugodtságom, hanem a gyomrom is.

Még mielőtt elértem volna a kolostort, olyan hányinger és gyengeség fogott el, hogy le kellett ülnöm az út szélére pihenni. Ott ért utol a Sánta: már a kanyarban felismertem bicegő, ziháló-dohogó alakját és a jellegzetes mozgást, amelyben mintha a világgal való elégedetlenség tükröződne. A nap már lebukott, szénailat és tücsökzene tette feszültté a hangulatot. Mélységes felháborodás ült szememben, amiből következtetve vártam, hogy káromolni kezdi az egész, tudatlan európai népet, nyavalyás moralitásunkat és tökéletlen, földhözragadt filozófiánkat. De nem erről kezdett beszélni. Szenvédéllyel és mégis higgadtan formálta a szokatlan gondolatokat valomássá az általánosságról és önmagáról:

– Nem – mondta –, Isten bármilyen lehet, csak éppen erkölcsös nem. Hát miért akarjuk mi itt a földön az erkölcsöt, ha fent sem kell? Miért hangoztatjuk határozottan a hétköznapokban, és miért feledkezünk meg róla ilyenkor, amikor Istenhez közel állókat gyilkolunk meg vad dühvel?

Egy ideig hallgatott, fűszálat tekergetett az ujsa köré, majd gyorsan folytatta, mint aki fél, hogy szavait ellophatják és előbb kimondhatják:

– Tudod, én már próbáltam egyszer megfaragni az Univerzális Formát, persze, nem sikerült. Te is tudod: az imádságok, meditálások révülete a legtagabb örömmel tölti el szívünk, elvisz Hozzá, percekig csodálhatjuk, az Egész magvát, a Forrást, Legősibb-legmélyebb önmagunk. Csodálatos az, hogy Isten nem értelmezhető, csakis érezhető. Elmondhatatlan a kapcsolat teljessége és az azt követő tisztaság, tökéletes kimozdíthatatlanság. Látod, ez mind jó és mind kell. Nektek elég is. De én csakhamar zavartá válok, idegessé, valami sötét igény kezdi kaparászni agyam felszínét, lelketlen igény, arra, hogy formába öntsem a Formátlant, valahogy megfogjam a Megfoghatatlant. Mindazt meg kell valósítanom, amit imádságaimban lá-

tok és érzék, ugyanolyan tágasan és ugyanolyan erővel. Elmondhatatlan, mennyire éles, követelőző, nyomasztó ez a vágy. Nem akarom közvetlenül megformálni, csak helyzetet szeretnék teremteni, állapotot, képet, amelyből rejtett csillogással elő-előbukkan. Éreztetni akarom, és mondd, miért ne sikerülne: annyi művésznek sikerült már?! Nem tántorít el az sem, hogy első fadaragványom nevetséges torzó lett, bár be kell vallanom, hogy sikertelenségem dühében felkoncoltam a kutyámat. Mindez még otthon történt.

Ezt is meglepő természetességgel mondta, ugyanolyanl, amilyennel elhallgatta a képlópást.

Aztán elővett a táskájából egy kis bőrtasakot, kinyitotta, s egy papírszeletet húzott elő, amely könyvjelzőre hasonlított. Egy idézet volt ráírva a mi nyelvünkön, amit együtt silabizáltunk ki a meggyújtott gyertya fényénél: „A három kötőerőtől megtevesztett világ nem ismer Engem, aki a gunák felett állok, aki kimeríthetetlen vagyok. Én vagyok a szertartás, az áldozat, az ősatyáknak szóló áldozás, a gyógyító fű és a transzcendentális mantra. Én vagyok a vaj, a tűz és a felajánlás.”

– Az indiai holmija ez, megmentettem a tűztől – mondta, és visszatette a papírszeletet, lezárta a tasakot. Akkor vettük észre a tasak oldalára égetett, számunkra idegen jelet, amelyet buzgón másoltunk át jegyzeteinkbe, titkon bízva varázserejében és hatalmában:

Hajnalban értünk vissza a kolostorba, büntudattal a késésért lelkünkben, hűs reggeli harmattal megfáradt lábunkon és álmatlan gondolatainkon.

*

A tanulóévek áhítatos, újfent és mindig tisztább kezekkel befutott életköre lassan elválasztotta egymástól a feltörő hajlandóságot és a szószéki erő hivatást. Mint olajcseppek a vízen, úgy szóródtunk szét, elnémulva és mégis kemény akarattal az áttetsző külső és belső lehetőség-útvesztő üvegpalettáján. A sok növendék közül csak keveseknek egyezett meg szépen megszilárduló belső természete a felrajzolt és jól betanított szent formák vonalával, csak néhányan érezték igazán magukénak ezt az életpályát. Ez persze nem azt jelenti, hogy sokan kiléptek a rendből, mindössze csak annyit, hogy a hivatásunk tanított, misztikus célja bennük leépült, és izgatón színes önérdekekbe formálódott át. Csak hat-hét fiúra emlékszem, akik biztosan, tántoríthatatlan filozófiai lelkiismerettel és a keresésből felhulámzó-konok életméltósággal és időnként felvillanó reményvesztett melan-

kóliával a tagjaikban mozdultak az élettitkok felé. Ők voltak azok, kiknek szemében kinyíltak a lótuszvirágok, ők voltak azok, akik fölhevült, közlékeny pillanataikban, védtelenségre kárhozotva magukat, elárulták másáruk szerkezetét: „...nemcsak a valóságot, hanem a lehetségest is keressük...” Persze a Sánta is köztük volt, de a kiválasztottak zárt társadalmán belül is furcsa magányt élvezett. Vegyes érzelmek sodródtak irányába, a viszolygástól egészen az aláztatossáig, és ő valójában egyikről sem akart tudni. Az önmegtartóztatás zavaros évei őt is megviselték, mint mindenkit a kolostorban, és mégis ő változott meg a legkevésbé: jellegzetes sántítása ugyanolyan ügyetlen és nevetésre ingerlő volt, mint annak idején, és megtartotta lehetetlen szokását is; ha beszélt (és ezt ritkán tette), arca kivörösödött, orrcimpái rezegni kezdtek, és mire befejezte a gondolatot, az egész teste olyan izgatottá vált, hogy szinte hallani lehetett gyors szívverését és szipoló légzését. A végső nyomatékot hadonászással adta meg botrányos elképzeléseinek. Ha felemelte kezét, a bőre beteges, vértelen fehérséggel ugrott elő a fekete ruha alól. Legtöbbünk azonban mégis a Sánta szokatlanul nagy, idegesen kimeredő, nyughatatlan szemére emlékezhet, azokra a szemekre, melyek bennem még ma is gyakran felnyílnak és fenyegetően várnak valamire.

Egyesek nem vettek róla tudomást, míg mások szenvedélyesen gyűlöltek, de ez nem is csoda, hisz komor szakadékokat, ködös távolságokat vont magáról kisejtlő lényé köré, távolságokat, amelyek bizonyítékhiányos közegükből árasztották a jóindulatú elnézést, a kételkedő elismerést és a súlyos gúnyt. De hogy ez a gúny veszítsen élességéből, szárnyait önmagára is kiterjesztve ironikussá tette legkomolyabb gondolatait is, és minden mondatát kétértelművé. Bántó közömbösség és ugyanakkor elérzékenyülési hajlam jellemezte a patetikus élethelyzetek és közhelyek iránt: közeli barátainak gondjai hidegen hagyták, de sírva fakadt a járványok következményeiről beszámoló hírek hallatán. Állandó elégedetlenség és titokzatosság szorongott benne: figyelni kellett ritkán elejtett mondataira, allúzióira, hogy valamit megsejtsünk világképéből, hogy csökkenjen a zavaró távolság. Nehéz titkokat hordott magában, többek között valami sejtést végzetéről is, amelyet megpróbált nem tudomásul venni. Természetének és gondolatainak zavaró ellentétessége végül is olyan értetlenkedő, várakozó magatartást formált a környezetében, amely nagyon könnyen csapott át élveteg kárörvendésbe, mindannyiszor, amikor a „szellemi” lény gyarlóan emberi, földhöz ragadt akadályokba botlott, esetleg kezét lehúzta a testiség. Ilyen kielégülő, rosszakaratú nyugtázás vált érezhetővé akkor is, amikor kiderült, hogy a Sánta néhányszor megszökött a kolostorból és több éjszakát is a városban töltött, kétes erkölcsű nők társaságában, vagy akkor, amikor köztudottá vált, hogy a Sánta tiltott, természettudományos könyveket ol-

vas, sőt bonctannal is foglalkozik. Ő maga volt a végletes, romantikus el-
lentét a szerzetesi élet és a művészsors között.

Most már joggal várod el, hogy visszakanyarodjam az előzőekhez, és
meghúzzam a várt párhuzamot az indiai halála és a történetek között, pedig
ilyen párhuzam nem volt, és így oktalanság lenne bármit is belemagyarázni
a múltba. Csak egyszer bukkant még fel ez a téma, a Sánta és köztem foly-
tatott beszélgetésben, azon a szép téli estén, amikor ő szokatlan bőbeszé-
dőséggel bődította el érzéseim és emelt egy átgondoltságtól terhes világba.
Az az istentelen felvilágosodás volt akkor kibontakozóban az országban, és
mindenki Voltaire-ről beszélt. A folyosók tele voltak lázító suttogással, és
a párnák alatt ott lapított a Candide. Jól emlékszem rá, amint ott állt az ab-
laknál, kibámolt a téli tájra, és beszélt.

– Az európai és a keleti vallási érdekek valójában megnyugtató pontos-
sággal fedik egymást, végállomásuk ugyanaz. Nem így gondolod?

– De az eszközök talán mégiscsak mások? – válaszoltam.

– Igen, de ez lényegtelen... és most itt van ez a szerencsétlen Voltaire,
aki azt hiszi, lámpást visz a sötétségbe. Nevetséges. Azt mondják: a vallás,
a szentírás filozófiája kerékkötője a fejlődésnek, kiszolgálja a rendszereket,
és megcsontosodottságával gátolja az egyéni szabadságot. Ez egysíkú értel-
mezése a dolgoknak, hisz épp a vallás az, ami a legradikálisabb, legembe-
ribb, ma is megvalósítatlan forradalommal kezdődött, gondolj csak az Új-
szövetségre, Krisztusra. Az a forradalom, vagy épp Mózes útja népével a
beteges Egyiptomból, a társadalmiságból Isten földje felé, a legmerészebb,
leginkább az emberi lényegünket érintő istenközelség, feloldódás, elsze-
mélytelenedés szimbóluma volt, korántsem dogmatizmus. Épp az indivi-
duumot emelte a kozmikus szabadság felé, egészséges közösségi szálak
mellett. A lényeg: a vallás nem mond le a változtatás igényéről, mondván:
meg kell próbálni Istenhez közelebb vinni a társadalmat, meg kell tenni
minden lehetőséget, azért, hogy ez a világ jobbá, elviselhetőbbé váljon. De
intelligens módon ugyancsak a vallás üzenete: tegyük túl magunkat mind-
azon az elkeseredettségbe hajszoló szenvedésen, ami abból fakad, hogy
emberibbé akarjuk varázsolni földünket és egymást. Ne várjuk tetteink
eredményét, aláztatosan váljunk meg a visszahatásoktól, mindenféle kötöt-
tségtől: ez a legnagyobb aszketizmus. Lényegében tehát megvéd az értel-
metlen, reménytelen fájdalomtól, változtatásra ajánlva fel a változtathatót
és elfogadva a változtathatatlant. A téves elméletek bizonytalanságát a val-
lás kétszínűségéről még az is fokozza, hogy hangoztatóik elfelejtik elvá-
lasztani az egyházat a vallástól. Hisz a rendszerkiszolgálás, ami sokszor
csak okos kompromisszumot jelent, visszahúzódtást, nem a vallás, hanem
az egyház bűne.

Ilyeneket magyarázott a Sánta, én pedig csak hallgattam. Nem egy jóaka-

róm próbált még idejében visszarántani ebből a lelketlen, szinte egyoldali barátságból, hogy egyéniségem veszélybe került. Azt mondták:

– Ördögi természet ez, tartózkodj tőle!

És én biztos eltökéltséggel védtem meg kétes viszonyunkat, mondván:

– Ugyan, Isten az Ördög-ötletével nem tette ellentmondásossá és szét-esővé a dolgokat, hisz azok épp az ördöggel lehetnek csak teljeseek, ezenkívül Isten bebizonyította, hogy választási lehetőséget, szabadságot nyújt az embernek, vagyis önnön diktatőrükességét cáfolta meg.

Ilyenkor furcsán néztek rám, és nagy nyomatékkal legyintettek:

– Ő beszél belőled!

Azokban az időkben a Sánta minden szabad idejét olvasással töltötte. Festészettörténeti műveket, alkotói életrajzokat, reprodukciókat tanulmányozott, és mindezt olyan hévvel tette, hogy néhányszor egészen szertefoszlott megszokott tartózkodása, életméltósága, és lelkes beavatottsággal magyarázta nekem a festészet helyét, célját és eszközeit. Négy teljes évig sodródott a színek révületében, minden másról megfeledkezve, olyannyira, hogy nem átalált világi festőkkel órákig vitatkozni, és nem szégyellt aktokat rejtegetni szekrényében. Meglepően tehetséges volt, és a fiók aljáról előkapart kamaszkori tusrajzok kifejezett formai hajlamról árulkodtak. Most már természetesen többet akart, mint csupán testi jelenlétet...

A negyedik év végén fokozott titkolózással és bennfentességgel kezdett felvázolni egy nagyméretű olajfestményt, amelynek hófehér vászna úgy állt a szétterpesztett falábakon, mint egy kihívás a négyévi munka méltó, halhatatlanságot sejtető befejezésére. Az esti imák után vonult vissza dolgozni, azon szent fohászok és felemelő alázatosságok után, amelyek mindenkinek az arcára friss tisztaságot és elégedettséget varázsoltak. Ő is kipirult arccal, csillogó szemekkel állt fel az oltár elől, és nyugodt mosolygással indult el a szobája felé. De míg a többiek most már egészen az álmok megérkezéséig, az elalvás tejszerű ízletességéig megőrizték kimozdíthatatlanságukat, addig ő már fokozódó ingerültséggel és szétszórtsággal, szinte fájdalmas törekvéssel a mozdulataiban járkált a vászon előtt, hogy nemsokára megálljon előtte, kezébe vegye az ecsetet és a palettát, és etetni kezdje a kérlelhetetlen éhséget. Idegőrlő részletességgel dolgozott, egy-egy terület kialakítása után visszalépve a vászontól vérekes szeméit rámeresztette az összefolyó színekre, és nagyot sóhajtott. Ha jól emlékszem, másfél évig tombolt benne a szakadatlan alkotásvágy, másfél évig kellett megbújniom a vászon mögött, és hallgatnom nehéz sóhajait és elvétve elejtett mondatait. Kedves kötelességemet teljesítettem ilyenkor, szótlantul merültem el a szoba sötét sarkában, vagy épp bántó kérdésekkel igyekeztem jellemerejének magvához férközni. Sokszor panaszkodtam, keserű szívvel, a világ és az emberek rosszindulatáról, a háborúkról, a kegyetlenségekről, az önzésről, amire ő rend-

szerint olyan választ adott, hogy a szép és a jó újból és újból megismétli önmagát, más és más formákban ugyan, de mindig megnyilatkozik, ugyanúgy, mint a rossz és a fájdalmas. Rajtunk múlik, hogy melyiket tartjuk figyelemreméltónak, melyiket mélyítjük el az átérezhetőségig. Gyakran támadta szeretetelvűségemet, azt állítva, hogy a tiszteleten alapuló viszony sokkal egészségesebb és termékenyebb, mint a hatalmaskodó szeretet. A végzetes helyzetek mindig a szenvedélyességből származnak, az együttélés szempontjából tehát kifejezetten károsak. A társadalmi lét legjobb összefogója a nyugodt, távolságtartó szemlélődő humanizmus, a szenvedélyt per sze mégis tisztelni kell, mert az emeli az egyént ismeretlen állapotok felé. Éppen ezért nem szeretem – mondta –, mikor az emberek a humanizmus nevében elutasítják a legizgalmasabb szellemi kalandokat. Ugyancsak zavaró ellentét az, hogy a jóság csak a gyakorlatiatlanságban tudja magát megőrizni. De elhagyva a mélységeket, hamarosan kiderül, hogy az egyetlen szellemi kincs, ami a valóságban is útmutató lehet, a humanizmus. A valóság – ismételtette – sokszor halálosan kétségbe ejt bennünket, de számtalanszor éppen ez a buta, sajnálatraméltó valóság szól közbe végzetes tetteinknél, melyek önmagunk ellen irányulnak. Sose feledkezz meg erről – sutogta –, tisztelni és segíteni kell egymást, de az egyénen, rajtunk kívül csak a viszonylagosság van. A megsemmisülés lappangó háttérzenéjének átérzésekor egy-két percre közelívé válhat a hit; önmagunkban semmiképp, csak is mások által, másokban élünk. Gyenge, a magány üdítő mélységeitől a szívet melengtetető közösségi érzésbe menekítő erkölcsközpontú tudatkiadások ezek. Illúziók. Már az is elég szomorú – folytatta –, hogy mindig nyomot akarunk hagyni egymásban, és ezért minden eszközt megragadunk. És, mintha elfelejtette volna előbbi mondatait, összefüggés nélkül szólt: életelv tehát megismerni a rosszat és utána mindig kimondani a jót. Érezhetően meleg dolgokat mondott, és szerencsére nem volt rá érvényes az a tapasztalatom, hogy az igazságok nagy része csak arra szolgál, hogy megindokolja tetteinket. Mert, ugye, viselkedése homlokegyenest ellentétben állt szavaival, és félrelépéseit, gőgösségét, mint minden nagy szellem, számtalanszor magyarázta félre, és mindig felmentette önmagát, gátlás nélkül kihasználva felsőbbrendűségét és fondorlatosságát. A kettősség azért őt is megviselte, hiszen nem tudott kibújni a szabály alól: lelkünknek mindig azt a részét érezzük erősebbnek, amely ellen épp elkövettünk valamit. Ezért és még sok más miatt a festéssel igen lassan haladt, és erőnléte is romlott. A kezdetben elemi erővel felszabaduló tettvágy visszavonhatatlanul csökkenni kezdett, és sokszor leptem meg szobájában, amint tétlenül, idegesen a falat bámulja. Csak később értettem meg, hogy valójában inni kezdett ekkor; titokban, félve a leleplezéstől, kortyolgatta a városban szerzett vörösborot. A festés azért mégiscsak folyt tovább, és voltak pillanatok, ami-

kor rövid időre ismét jókedvűvé és beszédessé vált, szorgosan keverte a festéket. Ilyenkor gyakran beszélt a művészetről. Gyűlölte azt a felfogást, miszerint a művészet önfenntartó, önmeghosszabbító ösztön, valójában halálfélelem. A művészet és az imádság – mondta – az egyetlen, amelyből képesek vagyunk megsejteni a totalitást, csak bennük tudjuk feloldani az elmentéteket. A művészetnek, a műnek önmagában is meg kell állnia; a serkentő valóságélmény csak kezdő impulzus lehet. Ilyen értelemben van csak a szellem az anyaghoz kötve. A művészet végső feladata, hogy emlékeztessen bennünket belső méretünk végtelenségére, önmegvalósításunk számtalan lehetőségére, a nem szokványos értelemben vett Istenre és Egyre, az „ítéletnélküliség” nagyszerű állapotára.

A képen pedig egy folyó kanyarodott, szépen megfestett tájjal és egy hosszú hajú emberkével a vízparton, aki arcának tükörképét bámulja a felszínen. Nem tudom, ki volt ő; talán az az általános figura, akiről a Sánta azt mondta: gondolkodó az az ember, aki elvesztette a biztonságát... Az alak lehet, hogy ez volt, de a kép egészen mást akart érzékeltetni, azt, amiről azon a hosszú éjszakán beszélt az indiai halála után.

Jól tudtam, mi ez, és azt is, hogy ez csak akarat és igény maradt, hisz minden jól ki volt dolgozva, és mégis valami hiányzott, épp az, amit a Sánta keresett: a csillogás, a széles rejtelmek, az isteni mosoly. Láttam és éreztem ezt, és ezért igyekeztem vigasztalni őt, persze nem nyers, burkolatlan módon:

– Ha Isten elfeledkezett bensője lényegéről, esetleg eleve öntudatlan, akkor egyértelmű, hogy rajtunk, embereken keresztül ismeri meg önmagát. Gondolkodókat teremt, akik keserves hajszában élnek fel maradék tartalékukat, rúgják fel közösségi helyzetüket és jutnak az örület, az öngyilkosság vagy bármely más szélsőség árnyékába. Talán így is kell lennie: az igazán lényeges dolgok riasztóan szokatlanok és extrémek. Talán nekünk kell rendszerbe fogunk a világot, mert Isten már nem képes rá. Ehhez a szörnyű munkához azonban szívét adja, aminek valóságát ritka, letisztuló percek bizonyítják.

Ő gúnyosan rám nézett, és lebiggyesztett ajakkal mondta:

– Isten öntudatlan: ez a legnagyobb képtelenség, amit az utóbbi időben hallottam! És különben is: ha bármely életérzést, felfogást, szellemi bizonyosságot általánosítani akarunk, tehát megfogalmazunk, azonnal érvényes lesz ránk is a „miszticizáló varázsló” vád, hiszen a „megoldások” megfogalmazása eleve szubjektíven korlátozott és egyénien titkos, bármennyire is törekszik minden dolog egy pontba való összegyűjtésére.

Sértve válaszoltam:

– Én mégis felteszem életem és adottságaim a benső bizonyosságok minél elérhetőbb megnyilatkoztatására, mert csak ez hozhat megnyugvást számomra.

Váratlan fordulattal mondta, hogy ő is, hisz Isten nem természetfeletti, hanem épp a legsötétebb, legősiabb ösztönszerűségünknek a medre, amelynek aljára kötelességünk lemerülni.

Mire a másfél év letelt, a kép elkészült, és nehézkesen figyelte, kifeszítve a keretre, a szoba melankolikus hangulatát és a le-fel sétáló alkotóját. A Sántában csakhamar megkötött az eddig igencsak képlékeny gyanú, hogy elképzelése nem tud megvalósulni és az ötéves lelkesedés és hit visszavonhatatlanul eltűnik a semmibe. Itt volt egy kép, amely álmosan várta sorsát; egy hangulat, egy forma, és semmi több. A veszteség és a feleslegesség érzése olyan elkeseredettségbe láncolta meg a Sántát, amelynek élvezhetőségig való elmélyítésében már csak a részszegség segíthetett. Boros korszokát csempezéssel fel a szobájába, esténként senkit sem engedett magához, a reggeli imákra másnaposan, néha pedig tántorogva jött, és a most már felvizezett mondatai mellől csak úgy dőlt a borszag. Ezt már mindenki elviselhetetlennek, méltatlannak tartotta, úgyhogy legtöbbünk eltávolítását várta. Egy este, mikor imához készülődtünk, arról beszélgetve, hogy vajon hol lehet a Sánta, ő váratlanul rontott a terembe, elkezdett kiabálni, szitkozódni, feldöntött egy szobrot, és egészen közel érve rémült csoportunkhoz, sikerült jó néhányunkat megütnie.

Aztán mintha elfáradt volna, leült az oltár elé, és nemsokára öklendezni kezdett. Mire kimenekültünk a teremből, lehányta az imaszéket.

Másnap már nem volt a kolostorban.

∴

Fölszeghettük fejünket. Az alárendeltség nyomasztó, de szükségszerű, fáradhatatlan örvénye a mélyből a felszínre emelte önformálásunk láthatatlan karjait, és mi félszegen, a horizont látványától ittasan kezdtünk el borkálni az ismeretlen tájakon.

Beláthatatlanul magas hegyek lábánál dideregtünk, összebújva, boldogan találgatva a másnapokról, vagy épp gúnyos délibábokkal gazdag, forró homokpusztákon tántorogtunk szomjasan és az egyedülléttől felriaszított, tolakodó ölelésvággal és emberszeretettel vállunkon a kicsiny oázis felé, ahol, ismét egymásra találva, leülhettünk a kút köré, és kéz a kézben adhattunk hálát Istennek, hogy ilyen nagy földet engedett látni a fenséges birodalmából... Pedig csak az történt, hogy elhagytuk a kolostort, és ki-ki elindult a számára kijelölt vidék felé, hogy ott szolgálja közös ügyünket, és talán csak én képzeltem el egy mesés találkozást, amelyre valójában sohasem került sor.

Egy tengerparti városkába kerültem, olyan helyre, amelyről az emlékezet csak a hajókötelek érdességét, nagydarab matrózok furcsa tekintetét és

az örökös szelet őrzi meg rekvizitumai között. A templomban csak kiszik-
kadt, görnyedt öregek és vénasszonyok ültek, akik csendben gubbasztot-
tak a padokban, gyakran megfélekedve az imákat és könyörgéseket bezá-
ró Amenről. Itt kaptam meg, hat év után, a Sánta hosszú levelét, amely
csendben lapuló húrokat feszített meg bennem, és a szélrózsa minden irá-
nyába szétszórta törekeny biztonságomat. Nem tagadott: a levél azzal kez-
dődött, hogy két hosszú évig eltiltás és felügyelet alatt állt, és most már biz-
tosan tudja, hogy soha többé nem vesz magához (itt egy furcsa jelzót hasz-
nál) erjesztett italokat. Meglepő józansággal íródott ez a levél, már-már a
kiábrándultság pislogott belőle. Beszélt a környezetről, az emberekről, tá-
voli céljairól, közös múltunkról, és mintegy mellékesen megjegyezte, hogy
két éve már írással foglalkozik, helyesebben költészettel, amely számára
mindig is vonzó törekvés volt. Idézhetem egy sorát a levélnek, amely jelen-
tőségsökkentő célzattal zárójelezve állt a száraz, tényközlő gondolatok
között: „... mert világot teremteni és vállalni azt... ez Isten...” Sejtettem,
hogy mire vonatkozik ez, de nehezen tudtam kibékülni a ténnyel, hogy
ismét próbálkozik, ismét föléli a cérnavékony korlátokat, tűzre veti ön-
magát.

A levélben úgy búcsúzott, hogy egy esztendő leforgása után elküldi hoz-
zám verseit, talán már kinyomtatva, s majd ő is elutazik hozzám egy ízes
beszélgetésre.

A jelzett idő letelte után azonban csak egy rövid levelet kaptam felügye-
lőjétől, aki arról tájékoztattott, hogy kedves barátom ismét ivásra adta a fe-
jét, eladdig, hogy lelkipásztori teendőit képtelen már végezni, és mivel ő
nem hajlandó tovább leplezni a szégyent és változtatni sem tud a függősé-
gen, hát elküldi hozzám, próbáljak javítani állapotán, hiszen mégiscsak a
legközelebbi ismerője vagyok.

Rossz előérzettel vártam a telet, amikor a jéghideg tengervíz egészen a
templom kapujáig emelkedik, és amikor minden bizonnyal megérkezik ta-
nácstalan barátjához a bicegő szerzetes.

*

Éjjel érkezett, nem is tudtam róla: az alvástól megsokasodott fáradtsá-
gal a tagjaimban nyitottam be reggel a könyvtárszobába, és az asztal felé
pillantva megláttam a Sántát, amint csukott szemmel, kitárt karokkal és fél-
rebillent fejjel fekszik a székben. A szobában emélyítő, savanykás szag volt
érezhető, amely tőle eredt, ettől a beesett arcú, puffadt hasú résztgeltől, akit
egykor kis közösségünk szentként tisztelt. Jól tudtam, hogy mindez mene-
külés és elfordulás a kudarc tudatától, ami a sikertelen versek miatt akasz-
kodott meg most már sérülékeny természetén. A verseket sohasem láttam,

nem tudom, miről szólhattak és miképp, de azt már rossz tapasztalatból sejtettem, hogy mihez. És épp ez volt a hiány: Valakihez szóltak, és nem Valakit adtak.

Váratlanul felnyitotta szemét, elmosolyodott, és ironikusan mondta ki azt a mondatot, amit csak később értettem meg, mert akkor még nem tudtam, hogy hallott első és, most már bizonytalán mondhatom, utolsó eltévelyedéséről egy asszonnyal:

– Az igazi, önzetlen szerelem tökéletlen, földi változata az istenváagnak. Olyan, mintha egy kavicsot száz lányira szeretnénk elhajítani, és csak ötvenre sikerül. De – folytatta, azzal a gondolattal, amelynek általánosíthatóságáról szintén csak később győződtem meg – egyik út sem tökéletes, tehát bármelyik megfelel. És hogy vagy?

Aztán kiszámíthatatlan fordulattal olyan szép és tiszta idők következtek, amelyekre nagyon szívesen emlékszem vissza. A borokat elfeledte, felépült, és gyönyörű délutánok rajzolódtak ki, hosszú sétákkal, elmélyedő szótlansággal a vízparton; feledhetetlen esti imák, közös mozdulatlanságok az üres templomban, ahol ismét megláthattam kimerült arcán a legsúlyosabb boldogságot, a legszélesebb sodrást, a felmutathatatlan bizonyítékot a Lehetőség létrejöttére.

Akkoriban sokat emlegette a toltékokat, és nemegyszer elmondta, hogy a toltékok bölcsesége, sajnos, nem annyira a megnyugvást, a megállapodást szolgálja, mint a buddhizmus vagy a brahmanizmus, inkább a „teljes látást”. Bár a Nirvána és a Naguál, a Maja és a Tonal fogalma ugyanazt jelöli, mégsem teljesen ugyanazt az állapotot kölcsönzik. Az előbbi egy pontba gyűjti az ellentéteket, a világot, míg az utóbbi átértelmezi és kitágítja azt. Az előbbi pontosan megrajzolja az utat és a tetteket, az utóbbi a „szíven keresztül” vezet, és így szélesíti azt. Természetesen nem értékkülönbségről van szó a két lehetőség között, csupán minőségi eltérésről: az egyik „megállapodik”, míg a másik „örök utas”.

De hát nem tartott sokáig mindez: rémülten láttam meg a Sántát egy péntek éjszaka, amint gyilkos kíváncsisággal próbálgatja az akkordokat a templom háromsoros orgonáján. És most már felesleges elismételni, amit valószínűleg te is sejtessz: hosszú időszak következett, tanulással, olvasással, kottairással és rengeteg gyakorlással, valamint a fejem fölé többször is elharsozott mondatokkal, miszerint a zene a legéteribb minden művészet között. Képes volt éjszakákat ücsörögni az orgona előtt, sőt néha nappal is sokáig gyakorolt, és így megzavarta a prédikációkat. Három évig tartott ez a kényelmetlen állapot, és a viszonyunk igencsak megromlott. Ő nem vett tudomást rólam, én pedig megkeményedtem, felnőttes hiúságból nem közeledtem hozzá. Aztán egyszer csak, egy ködös napon, eltűnt a Sánta, és többórás dühödtem kereséssel akadtam csak rá, a parti sziklák között, hullarészegen. Csak ennyit mondott:

– Üresek az akkordjaim, és üresek a szólamok...

Akkor széthullott bennem valami, megállt egy titkolt remény, egy ki nem mondott kívánság, és aznap este magányos borozgatásba kezdtem, amely szomorú kényszeredettséggel indult, majd önfeledt vadságba torlott.

Reggel elviselhetetlen másnapossággal ébredtem: undorodtam önmagamtól, a bortól, az emlékektől, a jövőtől és a jelentől: belém ivódott a fájdalom, hogy ilyen mélyre süllyedtem, elvesztettem legjobb barátom, hogy végül is kegyetlen és értelmetlen a világ, hogy csak szenvedés van és sötétség.

És akkor, a nehéz bársonyfüggönyök közt beszűrődő fény közelében, lassan felizzott a levegő, és kirajzolódott a lángoló kör, és annak döbbenetes világa, ahová engem kérésre feszítve emeltek be síró szerzetesek, megdicsőülve, minden fájdalom nélkül, végtelen boldogsággal. Ismeretlen és mégis valahonnan megsejtett föld tárult szemem elé, csillagokkal a földön, elmondhatatlanul tiszta melegséggel, amely nyugodtan áradt fából, vízből és földből. Elfeledtetett velem mindent, és mégis mindenre emlékeztetett; nevetésre húzta ajkaim, megállította szívem, elcsendesítette bennem a kételkedőt, és én elkezdhettem Elni. És lassan ők is megérkeztek: láttam a lótuszvirágot, amint teljes pompájában, örömmre tárulva belép az égő körbe, és láttam a harcosokat, akik észrevétlenül surrantak el a sas mellett, fáradtan beesve a körbe, és láttam az életvágytól rég elszakadt „kis” és „nagy” szekereket, amint behajtanak a körbe, csillogó örökmozgó kerekeik megállnak, és láttam Mekkáról és Ka'báról megfélelmezett, Izráfil harsonáját sem halló embereket, és láttam a Jang és Jin kiegészülését hirdető öregeket, akiknek szívében Sang-ti, T'ien és Tao megvalósult.

Mindannyian ott voltunk a lángoló körben.

Még aznap eldöntöttem, hogy elhagyom ezt a várost, itt hagyom a részeg szerzetest, akihez már csak az undor köt.

Este volt, és én indulás előtt még el akartam köszönni tőle, hogy fájó emléket vigyek magammal, és hogy elmondjam neki, csak egy dolog biztos a számomra: nem kell rendszert építeni Isten köré, meg kell tanulni őt átérezni. A templomban találtam meg, az orgonánál: nem játszott, csak ült és bámult a gyertyalángba. Hideg szorított minden tárgyat és lélegzőt a templomban, koromsötét volt – olyan ijesztően csendes és mély sötétség –, csak a gyertya pislákol. Üres, messze révedő szemekkel mondta:

– Már imádkozni sem tudok, nem érzek semmit, távol kerültem tőle. Ó, hol vannak azok a percek, amikor titkos kis sarkokban, sötét kutak fenékén, árnyékos vizek mélyén, bensőnk legtávolabbi, kitapinthatatlan, recsegő határain megtaláljuk önmagunkat, mikor hirtelen minden a helyére kerül, minden jó és rossz részünkké válik, és gerincünkön végigfut a kristálytiszta boldogság.

Nagyot húzott a borból, és azzal a visszautasító, európai-kételkedő vigasztalhatatlansággal, amely csak azt tartja okosnak, ami fájdalmas és végzetes, folytatta:

– Látod, töprengve járjuk körül a magába visszaforduló utat, kerülgetjük, ostromoljuk a titkos magot, a repedéseken kiszűrődő fényt, de sohasem válhatunk vele egyé. Mint Mozart Requiemje – és leütött egy akkordot. – Vajon nem arra vagyunk-e ítélve, hogy fájdalmasan kiáltunk a fény felé, törekedjünk, zuhanjunk, és emelkedjünk, de sohase érjük el?

Gyűlölettel a szívemben rohantam ki a templomból, magam mögött hagyva ezt az elátkozott Prométheuszt, és megköszönve Istennek, hogy nem sulykolt belém olyan igényeket, amelyenek a romlásba döntötték barátom. Szaladni kezdtem, és lassan földerülő indulattal kiabáltam bele az éjszakába:

– Én egyszerű ember vagyok, nem túl okos, és mégis ismerlek és tudlak Téged, örömmel töltesz el, megnyugtatsz és felemelsz, hát legyen hála néked, és legyen minden emberi ima édes gyümölcs szádnak.

Itt véget is ér a történet, látom, már feljött a hold, és nemsokára pihenni térünk. Látod, kedves tanítványom, nem tudok többet mondani, talán túl öreg vagyok már és nem elég éles a pillantásom, hogy felfedje ezen igaz történet összefüggéseit és jelképeit, de te talán könnyebben éred el, fiatal hajlékonysággal, a szálakat.

Most menj aludni, feküdj ágyadba, fújd el a gyertyát, de ne fojtsd el a kánócot, hadd füstölögjön még egy ideig, és mikor a kesernyés illat betölti a csendet, akkor nyugodtan engedd magadhoz rég kiismert, nyitott tenyerű szolgálódat: az álmokat.